

Vitiuk A.O. ORGANIZATIONAL STRUCTURE OF REVOLUTIONARY COMMITTEES ON PODILLI.

In the offered article on the basis of analysis of the archived documents and scientific literature an author gives it a shot to rotin the organizational structure of revolutionary committees on Podilli, formings of departments, their jurisdiction in all of spheres of public life.

Key words: gubrevkom,povitrevkom,volrevkom, sil'revkom.

УДК: 94(477/44) «1920-1921»

О.В. Яценко

УЧАСТЬ КООПЕРАЦІЇ У ВСТАНОВЛЕННІ ВЛАДИ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ НА ПОДІЛЛІ У 1917–1918 РР.

В статті розглядається роль кооперації у встановленні на Поділлі влади Української Центральної Ради та аналізується внесок кооперативних установ у подолання кризових явищ в економіці краю у 1917-1918 роках.

Ключові слова: Українська Центральна Рада, Подільська губерньська українська рада, кооперація Поділля, більшовицькі репресії, продовольче та товарне забезпечення.

Необхідність вивчення проблем кооперативного руху зумовлена сучасними економічними перетвореннями у нашій державі. За наявності кризових явищ у сільському господарстві та промисловості, низького рівня життя основної частини населення, неефективності економічних реформ особливої актуальності набуває вивчення історичного досвіду кооперативного сектора, побудованого на демократичних основах ведення господарства, який базується на принципах соціальної справедливості та особистої відповідальності. Вивчення наукового доробку істориків свідчить, що досить часто конкретний матеріал використовується як ілюстративний, створює прецедент розмивання регіональних особливостей у загальноісторичному процесі. Тому постала необхідність дослідити ті сюжети з історії споживчої кооперації Поділля, які допомагають відтворити історичну картину відповідно до реалій тогочасної дійсності.

Метою статті є дослідження історії кооперативного руху Поділля доби Української Центральної Ради.

Сучасний етап української історіографії пов'язаний з позитивними змінами в доступі до інформації, яка надає унікальну можливість на підставі архівних документів і матеріалів розгорнути плюралізм поглядів у висвітленні історичних подій, зокрема буремних подій 1917–1918 рр. Цей період, на нашу думку, став вирішальним у долі Української Народної Республіки (УНР) й потребує детального дослідження.

У сучасній вітчизняній історіографії питання діяльності УЦР не втрачає інтересу й розглядається значною кількістю дослідників. Публікації сучасних науковців В. Верстюка, М. Держалюка, Р. Ковалюка, В. Капелюшного, І. Коляди, В. Литвина, с. Литвина, М. Поповича, В. Сідака, О. Рубльова, В. Солдатенка, Ю. Шаповала та ін. мають безпосередній зв'язок з діяльністю політичних, військових, громадських і господарських організацій та окремих лідерів у добу УЦР. Але більшість наукових доробок розглядають загальні процеси діяльності УЦР і, на жаль, залишають поза увагою вплив антиукраїнських сил на проблеми державотворення на місцях, зокрема на Поділлі.

Значна маса матеріалів щодо діяльності УЦР у Подільській губернії висвітлена у наукових доробках В. Воловика, П. Григорчука, О. Завальнюка, К. Завальнюка, О. Комарницького, Н. Кузьмінець, А. Лисого, В. Нестеренка, В. Очеретяного, В. Подоляна, М. Потапенка, В. Рекрута, Т. Соломонової, О. Яременка та інших. Водночас більшість дослідників недостатньо звертають увагу на участь кооперативних установ у встановленні повноцінної влади УЦР, не повною мірою висвітлюють конструктивні процеси в суспільстві, які вдалося втілити за допомогою кооперації.

Лютнева революція 1917 р. внесла певні позитивні зрушення в діяльність кооперації Поділля. Із прийняттям нового кооперативного законодавства (закон від 20 березня 1917 р.) була спрощена процедура реєстрації кооперативів і з'явилися реальні можливості для об'єднання розрізнених товариств у спілки [1, с. 24]. Заходи Тимчасового уряду з питань

.....
демократизації суспільства, активізація діяльності політичних партій лівого спрямування викликали деморалізацію російської армії й утворення комітетів робітничих і солдатських депутатів, які під впливом більшовицьких гасел намагалися захопити владу і тим внесли в суспільство анархію, правовий нігілізм й спонукали до погромницьких дій демобілізованих вояків та селянство. Утворення в березні 1917 р. УЦР і проголошення автономії України закономірно змусило залучити до політичних перегонів усі громадські організації, в тому числі й кооперацію. У таких непростих політичних умовах 9–11 квітня 1917 р. у м. Вінниці був скликаний кооперативний з'їзд Подільської губернії за участю Подільської губернської каси дрібного кредиту, Подільської спілки кредитних і позичково-ощадних товариств, Кам'янецької й Вінницької інспекції дрібного кредиту та Вінницького товариства гуртових закупівель. На форум прибуло більше 200 представників від кредитних і споживчих товариств. З'їздом були прийняті обширні резолюції переважно політичного характеру. Зокрема, кооперативне зібрання одностайно висловилося за невідкладну націоналізацію школи, визнало необхідним введення української мови у всіх установах України, ухвалило низку інших програмних положень. Ось про що йшлося у його рішеннях:

«а) автономний устрій України і також інших автономних областей Росії знайде свою повну гарантію у Федеральному устрої Росії;

б) єдиною відповідною формою державного устрою з'їзд визнає федеральну демократичну республіку Росію;

в) одним з головних принципів української автономії – повна гарантія прав національних меншин, які проживають в Україні.

Визнаючи принцип, що земля повинна знаходитись в руках трудящих, але враховуючи, що закінчення війни можливе лише при умові об'єднання зусиль всієї країни, Подільський губернський кооперативний з'їзд визнав за необхідне:

1). Спокійно очікувати вирішення земельного питання Установчими Зборами, які єдині правомірні передати народу землю і волю.

2). Захоплення чужої землі до рішення Установчих зборів з'їзд вважає неприпустимим, що зможе викликати зменшення засіяних площ землі, і, без сумніву, призведе до безвихідного стану населення й армії і буде лише на руку ворогам, які посягають на свободу нашого громадянського життя.

3). Шлях до досягнення висунутих поточним моментом завдань Подільський губернський кооперативний з'їзд бачить в об'єднанні кооперативних діячів і селянства та створенні на місцях виборних адміністративних одиниць, які обрані самим народом, допоможуть вирішити великі земельні питання на користь трудової землеробської демократії» [2, с. 44-47].

Подільський губернський кооперативний форум також ухвалив рішення про створення Губернського кооперативного комітету. Делегати обрали організаційне бюро у складі А. В. Ветвинського, Д. В. Марковича, А. М. Городецького, М. М. Кукулевського, М. К. Лозинського, І. Ф. Крєкотня, П. Е. Бунта, Г. М. Супруна та надали йому право створення кооперативного комітету і розроблення примірного статуту для кооперативів [3, с. 47].

Отже, рішення першого Всеподільського губернського кооперативного з'їзду чітко визначили позицію кооператорів щодо національних принципів побудови майбутнього своєї країни. Форум окреслив конструктивні позиції кооперації у збереженні держави, підтримки її цілісності, здатності відстоювати свої інтереси та впровадження будь-яких змін тільки на підставах закону і права.

Однак подальший розвиток революційних подій не сприяв утворенню єдиного Подільського кооперативного центру, а спонукав кооператорів активно включитися до утвердження стійкої влади УЦР та створення чіткої управлінської вертикалі на місцях. Саме кооператори взяли на себе ініціативу щодо створення Подільського союзу українців, котрий організував 5–6 травня 1917 р. у Вінниці I Подільський український з'їзд, у роботі якого взяли участь більше 400 представників волосних комітетів, кооперативів, осередків «Просвіти» тощо. На порядку денному стояли питання проголошення автономії, скликання національного з'їзду в Києві, підтримки Центральної Ради, проведення виборів до Подільської губернської української ради (далі: ПГУР) та повітових рад тощо. Зібрання відкрив голова Подільського союзу кредитних і ощадно-позичкових товариств Д. Маркович. Головою ПГУР після оголошення на зборах заслуг перед українством було обрано кооперативного діяча Дмитра Марковича [4, с. 15], а також були обрані 44 члени та 18 кандидатів губернської ради

(переважна більшість представників кооперативів і «Просвіти»). У зверненні ПГУР до громадян звучали кооперативні гасла «В єднанні сила» і заклики до згуртованості у боротьбі за закріплення здобутої волі [5, арк. 1].

Отже, утворена за ініціативою і при безпосередній участі кращих кооперативних діячів, Подільська губернська українська рада стала легітимним представником УЦР на Поділлі й всіляко намагалася зміцнити українську владу на всій території губернії.

З великим піднесенням кооператори сприйняли проголошення Центральною Радою І Універсалу. ПГУР 23 червня 1917 р. провела у Вінниці в приміщенні товариства «Просвіта» загальне зібрання членів ради та виконкому й ухвалила низку важливих рішень з приводу розповсюдження тексту Універсалу серед населення губернії. Губернська рада через свій виконавчий комітет негайно відреагувала на звернення УЦР з приводу поширення тексту Універсалу серед населення. Виконавчий комітет видрукував 3000 примірників «Листа до населення Поділля», 100 тисяч листівок з текстом Універсалу та оперативно розіслав по повітах (Проскурівському, Кам'янець-Подільському, Літинському), 3000 примірників – по сільських магазинах, товариствах гуртових закупівель та інших кооперативних установах губернії [6].

Необхідно зазначити, що в 1917 р. на Поділлі відбулись значні зрушення у спілковому будівництві споживчої кооперації. У період з квітня по грудень були утворені 14 спілок споживчих товариств, більшість яких відомі як товариства гуртових закупівель [7]. Протягом 1918 р. утворилось ще 4 спілки, загальна кількість яких до кінця року складала 18: Вінницька, Немирівська, Гульчинська, Гайсинська, Бершадська, Жабокрицька, Томашпільська, Тростянецька, Піщанська, Кодимська, Балтська, Мурованокуриловецька, Лучинецька, Дерезнянська, Хмільницька, Кам'янець-Подільська, Проскурівська і Дунаєвецька [8, с. 2]. Спілки об'єднували (станом на 01.01.1918 року) 1475 товариств, 56 різних установ: земські управи, школи, лікарні, заводи, монастирі та інші юридичні особи на правах колективних членів. Також до складу спілок входили 279 приватних підприємств, які були членами спілок і користувалися послугами спілкових гуртових складів, отримували інструкторську та іншу допомогу від апарату управління спілок [9, с. 3].

Загрозлива ситуація з постачання товарів широкого вжитку й неспроможність Подільської губпродуправи ефективно вплинути на ліквідацію дефіциту спонукала владу звернутися за допомогою до кооператорів. Так 25-26 листопада 1917 р. управа скликала нараду за участю представників Подільського кредитного союзу (Д. Маркович, П. Відибіда, Ф. Дацюк), Губернської каси дрібного кредиту (Є. Бржосніовський), Вінницького, Мурованокуриловецького, Піщанського, Проскурівського, Лучинецького, Дерезнянського товариств гуртових закупівель, Ямпільського союзу споживчих кооперативів та членів Губернської ревізійної комісії, делегатів «Снабюз – Бюро», «Искомитюза» [10]. Голова управи Г. Супрун визнав неспроможність державних органів забезпечити постачання населення предметами першої необхідності й наголосив, що «безпосередню роль органів забезпечення і розподілу повинні виконувати кооперативи», при цьому визначив місце продовольчої управи як органу сприяння, загального нагляду і контролю за діяльністю кооперації [11, с. 35]. У виступах Д. Марковича, П. Відибіди, І. Кречотня, М. Василевського та інших порушувалися питання координації дій кооперативних органів на місцях і вироблення єдиної стратегічної й тактичної лінії їх діяльності у цій надзвичайно важливій справі. Тому кооператори Поділля запропонували створити єдиний губернський кооперативний центр і йому доручити питання забезпечення населення товарами першої необхідності при справедливому розподілі (за кількістю населення території) цих товарів. Пропозиції кооператорів нарада визнала слушними і постановила визнати: «Доцільним, щоб технічна заготівля предметів першої необхідності і розподіл їх між споживачами був переданий об'єднанням кооперативів» [12, с. 42]. На вечірньому засіданні 26 листопада 1917 р. відбулася чергова (друга) спроба створення Губернського кооперативного союзу споживчих товариств, засновниками якого стали Подільський кредитний союз, Губернська каса дрібного кредиту і товариства гуртових закупівель. Затвердивши рішення «Створити Подільський Союз Споживчих Товариств», нарада ухвалила постанову: «Створеній Губернській організації споживчих кооперативів слід розподіляти предмети першої необхідності монопольного характеру, як-от: мануфактуру, шкіру тощо – між повітами пропорційно кількості населення. Негайно порушити через Генеральний Секретаріат клопотання, щоб ті 40 % тканини, які надходять для населення від «Центроткани», відпускались не Торг.-Промисловим Союзам, а тільки об'єднанням кооперативів» [13, с. 43]. Однак ухвалена постанова мала декларативний характер. На той час, внаслідок загострення

зовнішньої та внутрішньої політичної боротьби, відбувався остаточний розрив економічних зв'язків між Україною і Росією, державні органи не могли ефективно впливати на економічну ситуацію в країні.

Зазначимо, що 23 жовтня 1917 р. революційний комітет оголосив відмову підпорядковуватися рішенням Тимчасового уряду та УЦР, фактично проголосивши владу Вінницької ради робітничих і солдатських депутатів [14, с. 128].

Більшовики відразу приступили до репресивних заходів і реквізицій, особливо фінансових установ. Зокрема, жорстоких репресій зазнали працівники Вінницького управління дрібного кредиту, приміщення якого 21 листопада було захоплено, а до працівників застосовувалися грубі фізичні дії [15]. Також були пограбовані декілька кредитних установ. Лише після вищеписаних подій активізувалася робота Подільської губернської української ради. Зусиллями керівництва ПГУР розпочалася українізація військових формувань: вдалося провести часткову демобілізацію пробільшовицьки налаштованих вояків, у Вінницю було введено 6–8 гайдамацьких полків, посилювався вплив у губернських і повітових виконавчих органах [16, с. 130]. Такі заходи дозволили наприкінці листопада встановити нове, доволі хитке, двовладдя Ради робітничих і солдатських депутатів та ПГУР.

Після проголошення 26 листопада 1917 р. створення Подільського союзу споживчих товариств, кооператори на нараді 2 грудня у Вінниці вирішили заснувати Подільський кооперативний ревізійний союз, який об'єднував би усі напрями кооперативного руху краю. Також учасники наради вирішили створити професійну спілку кооператорів і обрали комісію в складі Б. Багінського, М. Бріля, Ф. Ветвінського, П. Відибіди і І. Люткевича, якій доручили провести всі організаційні питання [17, с. 128]. Але заколоти більшовиків у листопаді 1917 та січні-лютому 1918 рр. вже вкотре стали на заваді створення єдиного кооперативного союзу Поділля.

Слід зауважити, що кооператори Поділля одностайно й жорстко відреагували на більшовицькі репресивні акції. Працівники управління дрібного кредиту оголосили про безстроковий страйк. На кооперативній нараді 2 грудня 1917 р. учасники затвердили тексти листа й резолюції, які оприлюднили в засобах масової інформації та направили у Петроград. У листі від імені всіх кооператорів Поділля йшлося, що «...всі кооперативні працівники Поділля глибоко зневажають будь-яке насилля, звідки б воно не йшло, ніколи не підкоряться нахабним узурпаторам народної волі, опричникам ХХ віку, зрадникам вітчизни, і що ніякі погрози і насилля не примусять їх визнати владу купки більшовиків, що зганьбила себе, розкрадаючи народне надбання, розстрілюючи національні святині, руйнуючи історичні пам'ятки, зневажаючи особистість громадян» [18, с. 128]. У резолюції кооператори засудили неправомірні дії більшовиків і закликали всіх кооператорів Поділля підтримати страйк та «...категорично відмовитись від виконання будь-яких вимог і доручень нахабних загарбників влади, не надавати звітності, не відповідати ні на які їх листи і запити і не вступати з ними ні в які перемовини і стосунки» [19, с. 129].

Отже, лише перші декілька десятків днів більшовицької влади на Поділлі викликали рішучий опір кооператорів, які в подальших революційних подіях стали на шлях відвертої боротьби проти більшовизму і всіляко підтримували український визвольний рух.

Необхідно зазначити, що хвиля більшовицького збройного виступу, яка прокотилась територією Поділля, винесла на поверхню наслідки антинародних грабіжницьких дій більшовицької влади. Всі демократичні зміни, які поступово запроваджувались органами УЦР на українських територіях, фактично були скасовані. Під час заколоту у Вінниці в січні-лютому 1918 р. запровадженими реквізиціями, «націоналізацією» та встановленням незаконних оброків і поборів було пограбовано населення та господарсько-фінансові заклади. Значної шкоди було завдано кооперативним організаціям і установам. Під гаслом націоналізації банків виконавчий комітет Вінницької ради солдатських, робітничих і селянських депутатів закрит Перше і Друге ощадно-позичкові товариства, проводив протиправні дії зі стягнення коштів на сумнівні цілі методом безапеляційних погроз і примусу [20, с. 191].

Така грабіжницька політика новоявленої влади змусила представників кооперативних установ зібратись на екстрене засідання (протокол від 19.02.1918 року), звернутись з проханням до Комітету щодо кооперативних товариств: «Ні в якому разі не прирівнювати їх до поняття «банків» і надати цим товариствам повну можливість працювати на колишніх засадах» та терміново розглянути це питання за участю представників товариств на спеціально скликаному з цього приводу засіданні Комітету [21, арк. 5]. Невідомо, чим би закінчилась ця епопея, якби

більшовики у спішному порядку не залишили Вінницю у зв'язку з підписанням 9 лютого 1918 р. Берестейського мирного договору між урядом УНР та державами Четвертного союзу і вступу на територію України потужної армії (німецьких, австро-угорських тощо) «оборонців» української державності та її інтересів.

Стрімкими темпами розвивалася споживча кооперація. Із зареєстрованих в губернії станом на 01.01.1918 р. 1851 споживчого товариства 86 % з них були об'єднані у регіональних споживчих спілках і обслуговували більше 120 тисяч пайовиків. Загальний оборот спілок за 1917 р. сягнув до 22 млн. крб., пайовий капітал складав 633648 крб. Отриманий прибуток за 1917 р. у розмірі 765 тис. крб. дозволив спілкам значно покращити свій фінансовий стан і направляти кошти на розвиток товариств [23, с. 48 – 51].

Отже, у 1917 – на початку 1918 рр. кооперативні організації й установи Поділля намагалися утворити єдину вертикаль управління кооперативами губернії та об'єднати всі економічні можливості для задоволення потреб населення. Так кредитні кооперативи заготовили майже 600 тис. пуд. хлібопродуктів, на 2,6 млн. крб. (майже у 10 разів більше, ніж попереднього року) виконали замовлення товариств на поставки різних товарних ресурсів на суму близько 1,5 млн. крб. (до минулого року ріст обігу збільшився у 8 разів), загальний прибуток кооперативів союзу становив 194085 крб. [22, арк. 32, 37].

Отже, кооперація Поділля у скрутних політичних й економічних умовах 1917 р. ефективно втручалася в стабілізацію економічної ситуації в губернії та намагалася забезпечити потреби населення. Лише деструктивні дії політичних партій лівого спрямування не дозволили кооператорам об'єднатись і створити потужний сектор кооперативної економіки й більш відчутно впливати на економічну ситуацію. Подільські кооперативи були єдиною організованою структурою, яка стала провідником економічної політики УЦР, стояли на позиціях української державності та всіляко підтримували боротьбу за незалежність України.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Рекрут В. П. Споживча кооперація Вінниччини: через століття до майбутнього // Вісті Центральної спілки споживчих товариств України. Діловий випуск (м. Київ), 2004. – №9-10. – С. 24.
2. Экономическая жизнь Подолии (Каменец-Подольский). – 1917. – №3-4. – С. 44 – 47.
3. Там само. – С. 47.
4. Подільська воля (Вінниця), 1917. – №. 2-3. – С. 15.
5. Державний архів Вінницької області (далі – ДАВО). – Ф. Р 1196. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 1.
6. Подільська воля (Вінниця). – 1917. – №9.
7. Экономическая жизнь Подолии (Каменец-Подольский), 1917. – №5.
8. Список кооперативних установ Поділля на 1 січня 1918 року. (Споживчі, кредитові і сільсько-господарські). – Кам'янець на Поділлі, 1918. – С. 2.
9. Там само. – С. 3.
10. Известия Подольского губернского продовольственного комитета (Винница), 1917. – №3-4.
11. Там само. – С. 35.
12. Там само. – С. 42.
13. Там само. – С. 43.
14. Вінниця: Історичний нарис / Гол. ред. проф. А. М. Подолінний – Вінниця: Книга-Вега, 2007. – С. 128.
15. Известия Подольского губернского продовольственного коми тета. – 1917. – №3-4.
16. Вінниця: Історичний нарис. – 2007. – С. 130.
17. Известия Подольского губернского продовольсвенного коми тета. – 1917. – №3 – 4. – С. 128.
18. Там само.
19. Там само. – С. 129.
20. Рекрут В. П. «З людьми і для людей...» (Дмитро Маркович в українському національно-визвольному русі: кінець XIX – початок XX ст.). – Вінниця: ПП Балюк, 2006. – С. 191.
21. ДАВО. – Ф. р. 988. – Оп. 2. – Спр. 8. – Арк. 5.
22. ДАВО. – Ф. р. 988. – Оп. 1. – Спр. 9. – Арк. 32, 37.
23. Бржоснівський Є. А. Споживчі товариства на Поділлі. – Кам'янець на Поділлі, 1918. – С. 48-51.

Яценко О.В. УЧАСТИЕ КООПЕРАЦИИ В СТАНОВЛЕНИИ ВЛАСТИ УКРАИНСКОЙ ЦЕНТРАЛЬНОЙ РАДЫ НА ПОДОЛИИ У 1917 – 1918 ГГ.

В статье рассматривается роль кооперации в утверждении на Подолии власти Украинской Центральной Рады и анализируется вклад кооперативных учреждений в преодоление кризисных явлений в экономике края в 1917 – 1918 годах.

.....
Ключевые слова: Украинская Центральная Рада, Подольский губернский украинский совет, кооперация Подолии, большевистские репрессии, продовольственное и товарное обеспечение.

Yatsenko O.V. THE PARTICIPATION OF CO-OPERATION IN ESTABLISHING OF ZENTRALNA RADA OF UKRAINE IN PODYL DURING 1917 – 1918.

In the article the role of co-operation in establishing of the power of Zentralna Rada of Ukraine in Podyl is examined and the contribution made by co-operative institution in overcoming of crisis in economy of the region during 1917 – 1918 is analyzed.

Key words: Zentralna Rada of Ukraine, Podyl Region Ukrainian Rada, Co-operation of Podyl, bolsheviks' repressions, products and goods provision.

УДК: 94(477/44) «1917-1918»

І.А. Ладаняк

ЗАХОДИ БІЛЬШОВИКІВ ЩОДО ПЕРЕБУДОВИ КООПЕРАЦІЇ ПОДІЛЬСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ НА РАДЯНСЬКИЙ ЛАД (1920 – 1921 РР.)

У статті аналізується стан кооперації на Поділлі та вперше висвітлюється маловідомі факти щодо структури управління й кількісних показників кооперативних установ в кінці 1920 року. Розглядаються основні заходи більшовиків у процесі реорганізації кооперації на радянський лад напередодні запровадження Нової економічної політики.

Ключові слова: Подільська кооперація, декрети Раднаркому, радянізація, Губернська спілка, районні філії, продовольче та товарне забезпечення.

Історія українського кооперативного руху знайшла своє відображення в наукових дослідженнях зарубіжних та вітчизняних вчених. Більшість наукових розвідок спрямовані на розкриття загальних процесів зародження й становлення окремих видів кооперації на території України і мало торкаються історії розвитку кооперативних установ на регіональному рівні. Зі здобуттям Україною незалежності з'явилася можливість використати раніше закриті архівні документи і матеріали, більш глибоко й без ідеологічних застережень дослідити процеси реорганізації кооперації на більшовицький лад і доповнити існуючі дослідження новою інформацією щодо діяльності регіональних кооперативних установ на початку 20-х років ХХ століття.

В науковій літературі історіографія проблеми радянізації кооперативних установ і організацій знайшла належне відображення. У фундаментальних дослідженнях І. Витановича [1], Я. Гончарука, Є. Лихолата, Р. Пастушенка [2], С. Бабенка, С. Гелея [3], В. Марочка [4], В. Гончаренка [5], В. Пака і Ф. Левченка [6], А. Пантелеймоненка [7, 8], І. Фаренія [9] глибоко висвітлені заходи більшовиків щодо одержавлення кооперації в процесі встановлення радянської влади в Україні. У дослідженнях сучасних українських істориків С. Кульчицького [10], В. Литвина [11], О. Реєнта [12] та інших ця тематика також знайшла своє відображення, але згадувалася фрагментарно й без врахування особливостей Української революції на Поділлі.

В наукових розвідках, що стосуються Вінниччини, сучасні дослідники не торкалися періоду радянізації кооперативних установ у 1920 – 1921 рр. Тому таке дослідження не втрачає своєї актуальності і повинне стати предметом вивчення й поширення серед кооперативної громадськості України.

У пропонованому дослідженні аналізуються стан кооперації та вперше висвітлюються маловідомі факти щодо структури управління й кількісних показників кооперативних установ на Поділлі в кінці 1920 р. Розглядаються основні заходи більшовиків у процесі реорганізації кооперації на радянський лад напередодні запровадження «Нової економічної політики».

Необхідно зазначити, що радянізація кооперації на Поділлі розпочалася значно пізніше від інших регіонів України. Якщо радянська влада в східній частині УСРР була встановлена ще у кінці 1918 р., а в центрі – восени 1919 р., то на Поділлі остаточне встановлення цієї влади відбулося лише в кінці 1920 року. Під час тимчасового перебування на Поділлі у березні-серпні 1919 р. більшовики спробували запровадити ленінські декрети щодо кооперації, але у воєнних